

Konkurences padome

Dabaszgāzes tirgus atvēršanas apstākļu un faktiskās situācijas uzraudzība

Noslēguma ziņojums

2017
Rīga

SATURA RĀDĪTĀJS

Satura rādītājs	2
Ievads.....	3
1. Dabāsgāzes tirgus pirms liberalizācijas.....	3
2. Dabāsgāzes tirgus atvēršanas process	5
3. Normatīvais regulējums pēc dabāsgāzes tirgus atvēršanas	6
4. LG dabāsgāzes tirdzniecības līgumu nosacījumi	9
Kopsavilkums	16

IEVADS

- 1 2016.gada 15.decembrī Konkurences padome (turpmāk – KP) uzsāka uzraudzību par dabasgāzes tirgus atvēršanas apstākļiem un faktisko situāciju, lai izvērtētu dabasgāzes tirgus liberalizācijas procesa atbilstību Konkurences likuma mērķiem – aizsargāt, saglabāt un attīstīt brīvu, godīgu un vienlīdzīgu konkurenci visās tautsaimniecības nozarēs sabiedrības interesēs.
- 2 Saskaņā ar Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumiem¹ mājsaimniecībām ir paredzēta pakāpeniska tirgus atvēršana, t.i., arī pēc 2017.gada 3.aprīļa tie mājsaimniecības dabasgāzes lietotāji, kuri nevēlēsies mainīt dabasgāzes tirgotāju, kļūs par “saistītajiem lietotājiem”, saņemot dabasgāzi no publiskā tirgotāja² par regulētu cenu. Savukārt pārējiem dabasgāzes lietotājiem būs jāizvēlas kāds no dabasgāzes tirgotāju reģistrā reģistrētajiem dabasgāzes tirgotājiem. Tādējādi līdz pilnīgai dabasgāzes tirgus atvēršanai sagaidāma konkurence par klientiem, kas nav mājsaimniecības lietotāji, turklāt tieši šiem lietotājiem tiek realizēts lielākais dabasgāzes apjoms (~90% no kopējā patērētājiem realizētā apjoma³). Līdz ar to šajā uzraudzībā tiek izvērtēti konkurences apstākļi, kas izveidosies lietotājiem, kas nav mājsaimniecības, pēc dabasgāzes tirgus liberalizācijas.

1. DABASGĀZES TIRGUS PIRMS LIBERALIZĀCIJAS

Dabasgāzes piegādes iespējas

- 3 Latvijas dabasgāzes apgādes sistēma nav tieši savienota ar citu Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dalībvalstu sistēmām, izņemot Lietuvu un Igauniju. Esošā dabasgāzes pārrobežu pārvades sistēma dod iespēju saņemt dabasgāzi ne vien no Krievijas bet arī no Lietuvas⁴, tomēr līdz tirgus atvēršanai Latvijas dabasgāzes tirgū ir viena piegādātājvalsts – Krievija un viens dabasgāzes uzņēmums tirgū – AS “Latvijas Gāze” (turpmāk – LG), kā arī papildus tiek attīstīti nozīmīgi infrastruktūras projekti, lai nākotnē integrētu Baltijas valstis diversificētā tirgū.

Dabasgāzes tirdzniecība

- 4 Lai veiktu dabasgāzes tirdzniecību Latvijā, ir nepieciešama licence, kuru izsniedz Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija (turpmāk – SPRK). Pirms dabasgāzes tirgus atvēršanas lietotājiem nebija iespējas izvēlēties tirgotāju, jo tiesības veikt dabasgāzes tirdzniecību Latvijā bija vienam dalībniekam – LG.⁵

¹ 2017.gada 7.februāra Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi Nr.78. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/289031-dabasgazes-tirdzniecibas-un-lietosanas-noteikumi>

² No 2017.gada 3.aprīļa līdz 2019.gada 1.janvārim – AS “Latvijas Gāze”

³ LG 10.02.2017. vēstule *Par informācijas sniegšanu*.

⁴ Latvijas valstij ir iespēja saņemt gāzi no Klaipēdas sašķidrinātās dabasgāzes termināla, kas uzsāka komerciālo darbību 2015.gada 1.janvārī.

⁵ LG interneta vietne: <http://www.lg.lv/index.php?id=178&lang=lat>

Inčukalna dabasgāzes krātuve

- 5 Vasaras sezonā, kad dabasgāzes patēriņš Latvijā ir vairākas reizes mazāks nekā aukstajā laikā, dabasgāze tiek iesūknēta krātuvē, lai apkures sezonā to piegādātu klientiem Latvijā, Igaunijā, Krievijas ziemeļrietumu reģionā un (mazākos apjomos) Lietuvā. Pateicoties krātuvei, dabasgāzes piegāžu stabilitāte un jauda Latvijas klientiem nav atkarīga no pieprasījuma citās valstīs, jo gāze apkures sezonā tiek pilnībā saņemta no Inčukalna pazemes dabasgāzes krātuves.⁶
- 6 Ir svarīgi atzīmēt, ka Inčukalna pazemes krātuve nav Latvijas valsts īpašums – Inčukalna pazemes krātuves infrastruktūra pieder LG akcionāriem, bet zeme tiek nomāta no privātiem zemes īpašniekiem.
- 7 Tāpēc tiek uzskatīts, ka *"Inčukalna pazemes krātuve ir stratēģiskas nozīmes infrastruktūras objekts, kurā tiek glabāts stratēģiski nozīmīgs energoresurss - dabasgāze"*, taču lēmumus par Inčukalna pazemes krātuves izmantošanu un attīstību pieņem tās īpašnieki, nevis Latvijas valsts. Latvijas valsts ir saistīta ar šo stratēģiski nozīmīgo objektu tāpēc, ka tas atrodas Latvijas teritorijā.⁷
- 8 Latvijas valstij no 03.04.2017. ir paredzētas pirmpirkuma tiesības uz uzglabāšanas operatora akcijām un gāzes krātuvēm vai jebkādu to daļu. Ja pirmpirkuma tiesības netiks izmantotas, īpašumtiesību atsavināšanu par labu kādam citam subjektam apstiprinās valdība, balstoties uz Satversmes aizsardzības biroja un Drošības policijas atzinumu.⁸

Cenu, tarifu veidošanās

- 9 Dabasgāzes pārvades, uzglabāšanas, sadales un tirdzniecības tarifi tiek regulēti. Tarifi tiek aprēķināti saskaņā ar SPRK padomes apstiprinātajām metodikām:
 - Dabasgāzes pārvades pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodika (SPRK padomes lēmums Nr.1/23)⁹;
 - Dabasgāzes uzglabāšanas pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodika (SPRK padomes lēmums Nr.1/24)¹⁰;
 - Dabasgāzes tirdzniecības pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodika (SPRK padomes lēmums Nr.1/25)¹¹;

⁶ LG interneta vietne: <http://lg.lv/?id=194&lang=lat>

⁷ Providus. Gāzes tirgus liberalizācijas Latvijā: situācija un izaicinājumi. Pieejams: http://providus.lv/article_files/2738/original/gaze_FINAL-3.pdf?1416927736

⁸ Latvijas Republikas Saeimas interneta vietne: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/24405-saeima-nosaka-gazes-tirgus-atversanas-principus>

⁹ SPRK 2013.gada 27.septembra lēmums Nr.1/23 "Dabasgāzes pārvades pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodika". Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=260515>

¹⁰ SPRK 2013.gada 27.septembra lēmums Nr.1/24 "Dabasgāzes uzglabāšanas pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodika". Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=260516&version_date=04.10.2013

¹¹ SPRK 2013.gada 27.septembra lēmums Nr.1/25 "Dabasgāzes tirdzniecības tarifu aprēķināšanas metodika". Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=260522>

- Dabasgāzes sadales pakalpojumu tarifu aprēķināšanas metodika (SPRK padomes lēmums Nr.1/26)¹².

2. DABASGĀZES TIRGUS ATVĒRŠANAS PROCESS

- 10 Dabasgāzes tirgus liberalizācija Latvijā, tāpat kā citās ES valstīs, ir saistīta ar ES mērķi izveidot integrētu un efektīvi funkcionējošu Eiropas iekšējo tirgu, kas nodrošinās lielāku sistēmas elastību, konkurenci starp uzņēmumiem, tādējādi veicot pakalpojumu attīstību un konkurētspējīgas cenas, stiprinās tirgus caurspīdību un uzlabos enerģētisko drošumu. Tostarp izveidotajā "Trešajā enerģētikas iekšējā tirgus liberalizācijas paketē" ietilpst arī Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr.2009/73/EK, kas tika ieviesta Latvijas normatīvajos aktos, un paredz dabasgāzes tirgus liberalizāciju – ražošanas un piegādes darbību nodalīšana no tīklu (pārvaldes un sadales) darbībām – vai nu pilnīgi nodalot, vai nu izveidojot neatkarīgu pārvades sistēmas operatoru, kas veiktu pārvades darbības.¹³
- 11 1997.gada 2.aprīlī tika noslēgts LG privatizācijas līgums, atbilstoši kuram Latvijas valsts garantēja līdz 2017.gada 2.aprīlim saglabāt LG kā kopumu, piešķirot tai ekskluzīvas tiesības uz dabasgāzes pārvadi, uzglabāšanu, sadali un realizāciju.¹⁴
- 12 Notiekot dabasgāzes tirgus liberalizācijai, būtiski mainās tirgus struktūra un tirgus darbības principi. Notiek monopola uzņēmuma LG reorganizācija – tas tiek sadalīts divos uzņēmumos AS "Conexus Baltic Grid", kas nodrošinās gāzes pārvadi un uzglabāšanu; un LG – komersants, kas veiks gāzes tirdzniecību un sadali (skat 1.attēlu).

¹² SPRK 2013.gada 27.septembra lēmums Nr.1/26 "Dabasgāzes sadales pakalpojuma tarifu aprēķināšanas metodika". Pieejams:

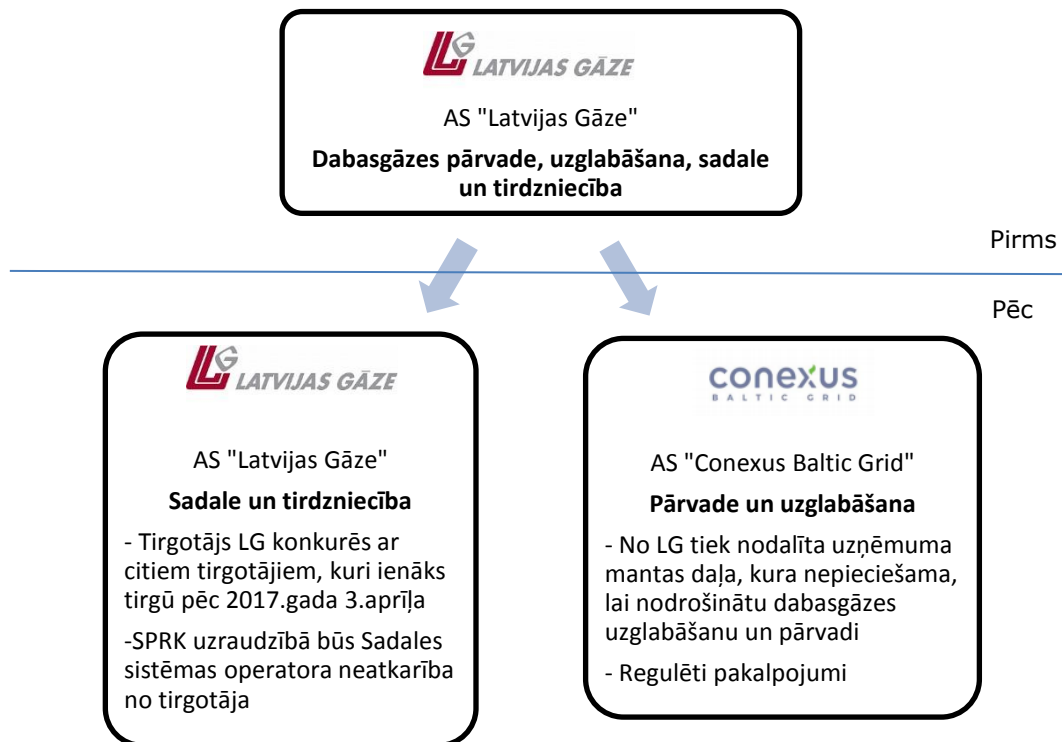
https://m.likumi.lv/doc.php?id=260534&version_date=03.10.2013

¹³ Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2016.-2020.gadam. Pieejams:

<https://m.likumi.lv/doc.php?id=280236>

¹⁴ LG interneta vietne:

<http://www.lg.lv/index.php?id=199&lid=1949&search=privatiz%C4%81cijas%20%C4%ABgums>

1.attēls. AS "Latvijas Gāze" reorganizācijas process

- 13 Pie jebkuras tirgus liberalizācijas tā vēsturiskajam dalībniekam saglabājas priekšrocības (zinātība, klientu bāze u.c.) un vara tirgū vismaz liberalizācijas sākuma posmā. Tādēļ ir svarīgi, lai normatīvais regulējums nodrošinātu priekšnoteikumus līdzvērtīgai konkurencei un mazinātu iespēju vēsturiskajam tirgus dalībniekam LG izmantot nepamatotas priekšrocības ņemot vērā tā dominējošo stāvokli.
- 14 Analizējot uzraudzībā iegūtos datus par LG noslēgtajiem dabasgāzes piegādes līgumiem, jaunajiem tirdzniecības līgumu projektiem un to nosacījumiem, tika secināts, ka šajos līgumos ir izplatīts nosacījums *take-or-pay* jeb "ņem vai maksā", kas pirmšķietami rada bažas par to piemērošanas iespējamām sekām – ietekmi uz sekmīgu tirgus atvēršanas procesu un klientu iespējām izvēlēties citu dabasgāzes piegādātāju.

3. NORMATĪVAIS REGULĒJUMS PĒC DABASGĀZES TIRGUS ATVĒRŠANAS

- 15 Sākot ar 2017.gada 3.aprīli dabasgāzes piegādes līgumi, kas noslēgti pirms tirgus liberalizācijas nav īstenojami, jo ar Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumu spēkā stāšanās būtiski tiek mainīta situācija dabasgāzes tirgū, piemēram, tirgotāja, lietotāja un sadales sistēmas operatora tiesības un pienākumi.

- 16 Atbilstoši Dabaszgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumu, kas stāšies spēkā 2017.gada 3.aprīlī, 27.punktam dabaszgāzes lietotājam ir tiesības slēgt dabaszgāzes piegādes līgumus vienlaikus vairāk kā ar vienu dabaszgāzes tirgotāju. Šis nosacījums varētu sekmēt konkurenci, jo komersants nav spiests iegādāties dabaszgāzi vienlaikus no viena tirgotāja.
- 17 No 2017.gada 3.aprīļa visiem lietotājiem būs iespēja iegādāties dabaszgāzi par cenu, par kuru vienosies ar tirgotāju. Taču joprojām lielā daļā dabaszgāzes cena būs regulēta, piemēram, fiksētā PVN maksa, akcīzes nodoklis, sadales tarifs, uzglabāšanas un pārvades tarifs.¹⁵
- 18 Mājsaimniecībām pēc dabaszgāzes tirgus atvēršanas būs iespēja nemainīt tirgotāju un izmantot Publiskā tirgotāja pakalpojumus (līdz 2019.gada 1.janvārim – LG), kļūstot par "saistīto lietotāju" un saņemot dabaszgāzi par SPRK apstiprinātu dabaszgāzes cenu.¹⁶
- 19 SPRK apstiprināja šādas cenu tarifu aprēķināšanas metodikas, kas tiks piemērotas atvērtajā tirgū¹⁷:
- Sadales sistēmas pakalpojuma tarifa aprēķināšanas metodika;
 - Dabaszgāzes cenas saistītajiem lietotājiem aprēķināšanas metodika;
 - Dabaszgāzes uzglabāšanas pakalpojuma tarifa aprēķināšanas metodika;
 - Dabaszgāzes pārvades sistēmas pakalpojuma tarifa aprēķināšanas metodika.
- 20 Komersantiem, kuri vēlas veikt dabaszgāzes tirdzniecību atvērtajā tirgū, ir jāreģistrējas SPRK izveidotajā dabaszgāzes tirgotāju reģistrā. Reģistrā iekļautie tirgotāji var uzsākt dabaszgāzes tirdzniecību no 2017.gada 3.aprīļa, bet izteikt tirdzniecības piedāvājumus un slēgt dabaszgāzes līgumus, kas stāšies spēkā 2017.gada 3.aprīlī, sākot ar reģistrēšanās brīdi – 2017.gada 10.februāri.¹⁸ Uz šī ziņojuma sagatavošanas brīdi dabaszgāzes tirgotāju reģistrā ir reģistrēti 15 dabaszgāzes tirgotāji.¹⁹
- 21 Līdz ar LG reorganizāciju jaunajam pārvades un uzglabāšanas operatoram AS "Conexus Baltic Grid" tiek nodoti gāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas aktīvi. Saskaņā ar Enerģētikas likuma noteikumiem²⁰ AS "Conexus Baltic Grid" ir jānodrošina vienlīdzīga attieksme pret dabaszgāzes krātuves lietotājiem, jo īpaši novēršot diskrimināciju par labu savām saistītajām kapitālsabiedrībām. Tāpat pārvades un uzglabāšanas operatoram ir jāsniedz sistēmas lietotājiem informāciju par to, kas ir nepieciešams, lai efektīvi piekļūtu dabaszgāzes krātuvei. AS "Conexus Baltic Grid" kā pārvades sistēmas operatora pienākumos

¹⁵ Ekonomikas Ministrijas infografika "Kāds būs atvērts dabaszgāzes tirgus?" Pieejams: https://www.em.gov.lv/files/energetika/2016/Atverts_DG_tirgus_web.pdf

¹⁶ Ekonomikas ministrijas interneta vietne:

https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/energijas_tirgus_un_infrastruktura/dabaszgazes_tirgus_atversana_latvija/

¹⁷ SPRK interneta vietne: <https://www.sprk.gov.lv/jaunums/visi-nepieciešamie-normatīvie-akti-dabaszgazes-tirgus-atversanai-ir-pienēmti>

¹⁸ Ekonomikas Ministrijas infografika "Kalendārs un rīcība: uzņēmējiem un mājsaimniecībām". Pieejams: https://www.em.gov.lv/files/ministrija/Nepieciešama_riciba_A4.png

¹⁹ Gāzes tirgotāju reģistrs. Pieejams:

<https://www.sprk.gov.lv/uploads/doc/Gazestirgotajuregistrs2103.pdf>

²⁰ Enerģētikas likuma 44.panta pirmās daļas 3., 5.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49833>

ietilpst nodrošināt sertificētu tirgotāju pieeju gāzes pārvades sistēmai, pārvades tīkla stabilitāti, dabasgāzes pakalpojumu sniegšanas nepārtrauktību, uzturot infrastruktūru tehniskā kārtībā u.c.

- 22 SPRK nosaka un publicē kritērijus dabasgāzes uzglabāšanas sistēmas operatora nosakāmajam piekļuves režīmam (pārrunu vai regulētā procedūra). Regulatoram ir pienākums uzraudzīt minēto kritēriju pareizu piemērošanu. Līdz ar to, tika pieņemti Noteikumi par kritērijiem, saskaņā ar kuriem dabasgāzes uzglabāšanas sistēmas operators un sašķidrinātās dabasgāzes sistēmas operators nosaka piekļuves režīmu dabasgāzes krātuvei.²¹

Drošības depozīts.

- 23 Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumu projekts paredz tiesības dabasgāzes tirgotājam pieprasīt lietotājam nodrošinājumu līgumsaistību pienācīgai izpildei. Saskaņā ar Anotācijā norādīto "tirgotājs ir aktīvs tirgus spēlētājs, kas izvēlas piemērot vai nepiemērot dabasgāzes lietotājam priekšapmaksu vai drošības depozītu, kas vienlaikus ir arī izteiktā piedāvājuma elements, ar ko tirgotāji konkurē savā starpā". Bijušais monopola uzņēmums LG, ņemot vērā tā iepriekšējo pieredzi, klientu lojalitāti, varētu spēt uzņemt lielākus riskus un nepiemērot drošības depozītu, nodrošinot klientiem pievilcīgākus piedāvājumus. Līdz ar to jaunienācējiem tirgū tiktu radītas papildu barjeras konkurencē ar LG par klientiem.

Sadales sistēmas operatora un tirgotāja neatkarība.

- 24 Viens no EK Direktīvas Nr.2009/73/EK mērķiem attiecībā uz dabasgāzes tirgus liberalizācijas procesu ir efektīva dabasgāzes tīkla darbību nodalīšana no ražošanas un tirdzniecības darbībām. Direktīva Nr.2009/73/EK pieļauj, ka dabasgāzes sadales sistēmas operators ir daļa no vertikāli integrēta energoapgādes komersanta un netiek nodalītas īpašumtiesības uz sadales sistēmas aktīviem, ja tiek nodrošināta tā neatkarība no pārējām darbībām, kas neattiecas uz dabasgāzes sadali.
- 25 Arī Energētikas likuma 45.panta otrā daļa paredz, ka sadales sistēmas operators var būt vertikāli integrēta energoapgādes komersanta sastāvā, pie nosacījuma, ka operators ir atsevišķa kapitālsabiedrība ar patstāvīgas juridiskās personas statusu un nošķirts no dabasgāzes ražošanas, pārvades, uzglabāšanas, sašķidrinātās dabasgāzes pakalpojuma sniegšanas un tirdzniecības darbībām, un tas saziņā un sava zīmola veidošanā nodrošina, ka tā identitāte ir nošķirta no vertikāli integrēta dabasgāzes apgādes komersanta tirdzniecības struktūras identitātes. Atbilstoši Energētikas likuma 45.panta piektajai un sestajai daļai SPRK 2017.gada 26.janvārī ir pieņēmusi "Noteikumus par prasībām dabasgāzes sadales sistēmas operatora neatkarībai", kas stāsies spēkā 2018.gada 1.janvārī. Saskaņā ar šiem noteikumiem Sadales sistēmas

²¹ SPRK padomes 2016.gada 1.septembra lēmums Nr.1/17 "Noteikumi par kritērijiem, saskaņā ar kuriem dabasgāzes uzglabāšanas sistēmas operators un sašķidrinātās dabasgāzes sistēmas operators nosaka piekļuves režīmu dabasgāzes krātuvei". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/284574-noteikumi-par-kriterijiem-saskana-ar-kuriem-dabasgazes-uzglabšanas-sistemas-operatoru-un-saskidrinatas-dabasgazes-sistemas>

- operatoram ir jāsniedz SPRK noteikumu 2.punktā minētos dokumentus un informāciju, lai apliecinātu SSO neatkarību. Tostarp, saskaņā ar šo noteikumu 8.punktu, SSO ir jāsniedz informācija par to, ka vertikāli integrēts dabasgāzes komersants, nodalīšanas rezultātā netika nodots tādām apgādes komersantam, kas nodarbojas ar dabasgāzes ražošanu, sašķidrinātās dabasgāzes pakalpojumu sniegšanu un tirdzniecību.
- 26 Nozīmīgs ir arī SSO sniegtais apliecinājums SPRK par to, ka informācijas tehnoloģijas (sistēmas) nodrošina tās komerciālās informācijas konfidencialitāti, kuru SSO ir ieguvis, pildot savus pienākumus, lai LG kā tirgotājam nerastos priekšrocības salīdzinājumā ar konkurentiem, piekļūstot būtiskai informācijai par tirgu.
- 27 Ir secināms, ka pienākums uzraudzīt SSO neatkarību ir SPRK, līdz ar to, SSO neatkarība lielā mērā atkarīga no SPRK aktīvās darbības attiecībā uz SSO uzraudzību.
- 28 Tā kā pēc dabasgāzes tirgus liberalizācijas Latvijā dabasgāzes apgāde darbosies atbilstoši "tirgotāja centriskajam" dabasgāzes apgādes modeļa principam, kurš paredz, ka klients slēdz vienotu līgumu ar tirgotāju un SSO, saņem vienotu rēķinu, tirgotājs tiek pozicionēts kā galvenais ikdienas informācijas kontaktpunkts, bet sadales sistēmas operators (turpmāk arī – SSO) atbild par sadales sistēmas tehniskajiem jautājumiem, ar lietotāju ikdienā nesazinoties. Līdz ar to, lietotājam ir mazāks administratīvais slogs. KP vērtējumā šis modelis ir lietotājam "draudzīgāks", bet tā realizācijas nosacījumi var radīt šķēršļus jaunu tirgus dalībnieku ienākšanai tirgū, jo atbilstoši normatīvajam regulējumam tirgotājiem jāuzņemas ievērojamas saistības un neprognozējami finansiālie riski, piemēram, pienākumu tirgotājam norēķināties ar SSO par sadales pakalpojumu (neatkarīgi no lietotāja veiktās samaksas) un SSO tiesībām pieprasīt nokavējuma procentus un līgumsodu.
- 29 Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumu izstrādes procesā darba grupā netika rasti risinājumi un panākta vienošanās par finansiālo risku sadali starp tirgotāju un SSO. Tā kā Ekonomikas ministrija ir pilnvarota līdz 2018.gada 1.maijam izvērtēt dabasgāzes lietošanas un tirdzniecības regulējuma efektivitāti, KP sekos, lai tā ievaros tiek izvērtēti tirgotāja centriskā modeļa un citu normatīvā regulējuma nosacījumu ieguvumi un īstenošanas saderība ar godīgas konkurences principu ievērošanu.

4. LG DABASGĀZES TIRDZNIECĪBAS LĪGUMU NOSACĪJUMI

- 30 Pirms dabasgāzes tirgus liberalizācijas, Latvijas dabasgāzes tirgū vēsturiski ir pastāvējis monopols – LG bija vienīgais uzņēmums Latvijas teritorijā, kas veica dabasgāzes pārvadi, uzglabāšanu, sadali un tirdzniecību, tāpēc starp LG un lietotājiem noslēgtie līgumi un to nosacījumi iepriekš ietekmēja tikai tās attiecības, kas pastāvēja starp vienīgo piegādātāju LG un tā klientiem. Taču līdz ar tirgus liberalizāciju būtiski mainās situācija tirgū, jo tirgū ienāk jauni tirgus dalībnieki, kuri kopā ar LG konkurēs atvērtā tirgū ievērojot godīgas konkurences noteikumus. Līdz ar to, arī LG jāņem vērā tirgus apstākļu maiņu

un jāpiemēro sava darbība godīgas konkurences nosacījumiem, tostarp, jāievēro, lai līguma nosacījumi, kas vēsturiski tikuši iekļauti dabasgāzes piegādes līgumos monopola darbības laikā, nav pretrunā ar godīgas konkurences nosacījumiem atvērtā tirgū.

31 KP analizējot LG līgumus pastiprinātu uzmanību pievērša nosacījumiem, kas potenciāli varētu radīt riskus, uz kuriem norādījusi EK un citu valstu konkurences iestādes, vērtējot iespējamās konkurences tiesību pārkāpumus dabasgāzes tirgū.

32 **Faktori, kurus vērtē Eiropas Komisija.** Eiropas Komisija, katrā atsevišķā gadījumā, izvērtējot līgumu labvēlīgu/nelabvēlīgu ietekmi uz konkurenci, pievērš uzmanību pieciem faktoriem:

1. Tirgotāja pozīcija tirgū – ja tirgotājs atrodas dominējošā stāvoklī, liela uzmanība ir jāpievērš līgumiem, kurus ir noslēdzis tirgotājs, īpaši ilgtermiņa līgumiem.
2. Klienta pieprasījuma daļa, kas piesaistīta ar līgumu – gadījumā, ja klients ir spiests pirkt visu pieprasīto vai lielu pieprasījuma daļu no viena tirgotāja, klients nav pieejams citiem tirgotājiem kā potenciāls klients.
3. Līgumu termiņš – ja patērētājs ir noslēdzis ilgtermiņa līgumu, tas var radīt bažas, jo klientam ir liegta iespēja izvēlēties citu tirgotāju.
4. Kopējā tirgus daļa, kuru veido klienti ar līgumiem, kuros iekļautas "ties" jeb "piesaistes" klauzulas – ja klientu daļa, kas ir piesaistīta vienam konkrētam tirgotājam, aizņem nelielu daļu no visa tirgus, tad potenciālajiem tirgotājiem nevajadzētu rasties šķēršļiem ienākšanai tirgū. Eiropas Komisija *Distrigas* lietā atzina, ka, ja līgumi, kuri noslēgti uz ilgāku termiņu par vienu gadu aizņem mazāk par 20% no kopējā dabasgāzes patēriņa ģeogrāfiskajā tirgū problēmām attiecībā uz konkurenci nevajadzētu rasties.
5. Efektivitāte – ilgtermiņa līgums ir nesavienojams ar Eiropas Komisijas konkurences regulējumu tikai tad, ja nelabvēlīgo ietekmi, kas saistīta ar tirgus bloķēšanu, nelīdzsvaro efektivitātes ieguvumi.²²

Kā papildus faktori, kas jāņem vērā – līgumos iekļautās ekskluzivitātes klauzulas, kuras var atturēt patērētājus no tirgotāja maiņas; pircēju pretspēks; patērētāja veids.²³

33 **Ekskluzivitāte.** No EK prakses ir secināms, ka līgumi, kuros nav iekļautas formālas ekskluzivitātes saistības, ir uzskatāmi par ekskluzīviem, ja šie līgumi satur tādas klauzulas, kuru piemērošana praksē rada tādu pašu rezultātu, kā līgumi ar konkrētām ekskluzivitātes saistībām. Tādas, piemēram, ir klauzulas, ar kurām patērētājs piekrīt iegūt no dominējošā uzņēmuma "lielāko daļu" no viņa kopējā pieprasījuma.²⁴

34 Vēsturiski ekskluzīvas vienošanās, kas tika noslēgtas ar uzņēmumu dominējošā stāvoklī, bija aizliegtas pēc būtības. Vēlāk EK praksē tika mainīta šī jautājuma politika, kā rezultātā ekskluzivitātes klauzulas tomēr ir jāvērtē līdzīgi kā tas tiek darīts LESD 101.panta kontekstā. Tāpēc jāņem vērā, ka ekskluzīvi līgumi nav

²² Antitrust: Commission increases competition in the Belgian gas market – frequently asked questions. (MEMO/07/407) Brussels, 11th Oct. 2007.

²³ Talus K. Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU competition Law, 2011. P.153.

²⁴ Lieta 85/76, *Hoffmann-la Roche and Co AG v Commission* [1979] ECR 461, para.121.

- aizliegti tikai tā iemesla dēļ, ka tie noslēgti ar uzņēmumu dominējošā stāvoklī, jo tie var radīt arī efektivitātes ieguvumus.²⁵
- 35 EK ir skaidrojusi, ka, ekskluzīvas jeb izslēdzošas rīcības aizlieguma mērķis ir aizsargāt konkurenci tirgū, paaugstinot patērētāju labklājību un nodrošinot efektīvu resursu sadali, nevis aizsargāt konkurenci vai konkurentus kā tādus. Ir jāiegūst pārlicība, ka jaunajiem konkurentiem ir iespēja ienākt tirgū vai paplašināt savu darbību, nesaskaroties ar dominējošā uzņēmuma veikto konkurences izkropļošanu vai traucēšanu. Tas neattiecas uz tādām situācijām, kad dominējošā stāvoklī esošs uzņēmums konkurē tirgū, piedāvājot augstākas kvalitātes precis, jaunus produktus, inovācijas vai citā (godīgā) veidā pārspējot konkurentus.²⁶
- 36 EK norādījusi, ka LES 82.pants (LESD 102.pants) aizliedz rīcību, kas rada faktisko vai iespējamo konkurenci ierobežojošu ietekmi tirgū un, kura var kaitēt patērētājam, līdz ar to LES 82.panta galvenais mērķis ir novērst tādus pārkāpumus, kas rada tirgus piekļuves bloķēšanu (*market foreclosure*), kas kavē konkurenci, tādējādi kaitējot patērētājam.²⁷
- 37 Iepriekš minētais saskan arī ar Eiropas Savienības tiesas (turpmāk – EST) sniegto definīciju *Hoffmann-La-Roche* lietā²⁸ par dominējošā stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, saistībā ar ekskluzīvu rīcību. Pirmkārt, no tās izriet, ka vērtējamai rīcībai ir jābūt tādai, kas pēc tās būtības var bloķēt konkurentiem piekļuvi tirgum. Lai noskaidrotu šo spēju, ir jāvērtē rīcības būtība un forma. Otrkārt, konkrētā tirgus ietvaros ir jākonstatē iespējamo tirgus piekļuves bloķēšanas efektu, kas kropļo tirgu. Ar tirgus piekļuves bloķēšanu ir saprotama tāda situācija, kad faktiskajiem vai potenciālajiem konkurentiem ir absolūti vai daļēji liegta "ievērojama" piekļuve tirgum. Tirgus piekļuves bloķēšana var atturēt potenciālos konkurentus no ienākšanas tirgū vai pamudināt tos pamest tirgu. Līdz ar to tirgus piekļuves bloķēšana var tikt konstatēta arī tad, ja konkurenti nav obligāti spiesti pamest tirgu, bet tie atrodas neizdevīgā pozīcijā, kā rezultātā tie nespēj konkurēt pietiekami aktīvi. Tirgus piekļuves bloķēšana tiek uzskatīta par tirgu kropļojošu, ja tā visticamāk kavē tirgū eksistējošu konkurences līmeni vai visticamāk kavē konkurences palielināšanos, un tādā veidā, iespējams, ietekmē cenu kāpumu vai cenas saglabāšanos "supra-competitive" līmenī.²⁹
- 38 Nosakot tirgus piekļuves bloķēšanas ietekmi, ir jāņem vērā ne tik vien rīcības būtība un forma, bet arī tās biežums jeb apmērs, kurā dominējošais uzņēmums piemēro to tirgū, tostarp, apmēru, kādā šī rīcība pārklāj tirgu vai selektīvi norobežo patērētāju pret ienākošajiem tirgotājiem vai pārējiem konkurentiem (*residual competitors*), kuri nespēj konkurēt tādā pašā līmenī kā dominējošais uzņēmums. Pastāv arī citi apstākļi, kas var radīt tirgus bloķēšanas efektu, bet parasti, jo lielāka iespēja šai rīcībai bloķēt tirgus piekļuvi un jo plašāk šī rīcība piemērota un jo stiprāka ir dominējošā uzņēmuma pozīcija tirgū, jo lielāka

²⁵ DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses, Brussels, December 2005, para.138.

²⁶ Ibid, para.54.

²⁷ Ibid, para.55-56.

²⁸ Lieta 85/76, *Hoffmann-la Roche and Co AG v Commission* [1979] ECR 461, para.91.

²⁹ DG Competition discussion paper on the application of Article 82 of the Treaty to exclusionary abuses, Brussels, December 2005, para.58.

iespējamība, ka rezultātā tiks izveidota pret konkurenci vērsta tirgus piekļuves bloķēšana. Ja ir skaidri nosakāms, ka ekskluzīva rīcība patiešām nav pēc būtības konkurences noteikumiem atbilstoša, turklāt ja tā acīmredzami nerada efektivitātes ieguvumus, bet tikai veido apstākļus "pārējās" (residual) konkurences veidošanā, pirmšķietami šāda rīcība tiek uzskatīta par ļaunprātīgu.³⁰

- 39 **Eiropas Komisijas kopējā nostāja par ilgtermiņa līgumiem enerģētikas jomā.** Eiropas Komisija ir norādījusi, ka lielo patērētāju ilgtermiņa līgumi ar tirgotājiem, kuri atrodas dominējošā stāvoklī, var radīt tirgus piekļuves bloķēšanu.³¹ Vēsturiski ilgtermiņa līgumu modeļi leņupējos dabasgāzes tirgos tika pārņemti no augšupējos dabasgāzes tirgos slēgtajiem ilgtermiņa līgumiem. Komisijas ieskatā šāda struktūra izraisīja ievērojamu efektivitātes zudumu un bija neizdevīga patērētājiem. Tā var samazināt vai pat likvidēt iespēju patērētājam izvēlēties tirgotāju, kas samazina iespēju attīstīties konkurējošai tirgus struktūrai.³²
- 40 Vienlaikus ilgtermiņa līgumiem var būt labvēlīga ietekme, kas saistīta ar efektivitātes ieguvumiem. Viens no tiem ir riska mazināšanas efekts, pateicoties iespējai veikt (1) patērētāju nodrošināšanu pret cenu svārstībām, kā arī (2) nodrošinot tirgotāju pret apjoma riskiem. Taču ieguvumi no šiem līgumiem ir jālīdzsvaro ar līgumu nelabvēlīgo ietekmi, jo līgumam kā apdrošināšanai pret cenu svārstībām un risku nevajadzētu būt atzītam par efektivitātes argumentiem par labu ilgtermiņa līgumu izmantošanai. Neraugoties uz pozitīvo ietekmi uz patērētāju, šādi līgumi rada ievērojamu tirgus piekļuves bloķēšanu potenciālajiem ienācējiem tirgū.³³
- 41 **Take-or-pay piemērošanas prakse.** Eiropas Komisija atzina, ka lieta ***Distrigaz*** ir visnozīmīgākā lieta attiecībā uz leņupējo dabasgāzes piegādes tirgu. Šī un citas dalībvalstu lietas³⁴ tiek izmantotas kā paraugs, izvērtējot ilgtermiņa divpusēju piegādes līgumu leņupējos tirgos atbilstību Eiropas Komisijas konkurences tiesībām.³⁵
- 42 Pirms Beļģijas dabasgāzes tirgus liberalizācijas *Distrigaz* bija vienīgais dabasgāzes piegādātājs lielākajiem patērētājiem, kā arī tam bija ekskluzīvas tiesības transportēt un uzglabāt gāzi pazemes glabātuvē.³⁶ Pēc tirgus liberalizācijas *Distrigaz* joprojām turpināja būt par lielāko dabasgāzes importētāju un tirgotāju Beļģijā. *Distrigaz* lietā Komisija pauda zināmas bažas par *Distrigaz* ilgtermiņa piegādes līgumiem ar industriālajiem patērētājiem, kas var radīt tirgus piekļuves bloķēšanas efektu, tādā veidā kavējot konkurences

³⁰ Ibid, para.59.

³¹ Energy sector competition inquiry – final report – frequently asked questions and graphics. (MEMO/07/15) Brussels, 10th January 2007. Pieejams: [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-07-15_en.htm?locale=en](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-15_en.htm?locale=en)

³² Talus K. Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU competition Law, 2011. P.150-151.

³³ Ibid

³⁴ *Gas Natural, Distrigaz, E.ON Ruhrgas, Repsol, Synergen.*

³⁵ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EC) No 1775/2005 on conditions for access to the natural gas transmission networks, 5.5. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A52007PC0532>; Talus K. Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU competition Law, 2011. P.152.

³⁶ EK 11.10.2007. lēmums lietā COMP/B-1/37966 *Distrigaz*, para.3.

attīstību liberalizētā gāzes tirgū³⁷. Komisijas veiktajā izmeklēšanā atbilstoši LESD 102.pantam, sākotnējā novērtējumā tika konstatēts, ka *Distrigaz* ieņem dominējošo stāvokli dabasgāzes piegādē Beļģijā lielajiem gāzes patērētājiem. Tika atzīmēts, ka tā kā patērētājiem vienlaikus parasti ir tikai viens dabasgāzes piegādātājs, tirgotāju konkurence par jauniem klientiem veidojas tikai tad, kad patērētājs slēdz jaunu līgumu. Šādā situācijā ilgtermiņa līgumi ierobežo konkurenci, kā rezultātā veidojas ierobežojums tirgus piekļuvei.³⁸

- 43 Atsevišķos *Distrigaz* dabasgāzes piegādes līgumos tika iekļautas ekskluzivitātes klauzulas, kuras paredzēja patērētājam pienākumu pirkt visu dabasgāzi vienīgi no *Distrigaz* (*de jure* ekskluzivitātes klauzula). Bet lielākajā līgumu daļā, tāpat kā dabasgāzes piegādes līgumos starp LG un tās klientiem, tika iekļauti fiksētie līgumiskie maksimālie dabasgāzes apjomi gadā un fiksētie līgumiskie minimālie apjomi gadā. Tajā pat laikā līgumā tika iekļauta saistība *Distrigaz* piegādāt maksimālo apjomu gadā. Tādā veidā līguma noteikumi uzlika patērētājam saistību nopirkt minimālo apjomu no *Distrigaz* un pieļāva *Distrigaz* segt visu patērētāja pieprasījumu, kaut arī iepriekš nebija iespējams precīzi paredzēt, cik liels gada patēriņš būs.³⁹
- 44 Saskaņā ar EK lēmumu, *Distrigaz* apņēmas pildīt vairākas saistības, kuras saistītas ar – pietiekama pieprasītā gāzes apjoma atgriešana brīvā tirgū ik gadu; maksimālā līguma termiņa ievērošanu ar rūpnieciskajiem lietotājiem un elektrības ražotājiem – līdz **pieciem gadiem**, ar tālākpārdevējiem – līdz **diviem gadiem**; ievērot aizliegumu līgumos iekļaut tālākpārdošanas ierobežojumus. Konkrētajā lietā tika atzīts, ka *Distrigaz* drīkst slēgt līgumus ar termiņu līdz diviem gadiem, ja ar šiem līgumiem tiks aptverts līdz 20% no kopējā tirgus pieprasījuma. Līgumiem, kuru termiņš ir pieci gadi vai ilgāks, tika piešķirtas vienpusējas izbeigšanas tiesības ar iepriekšēju paziņojumu, bez kompensācijas, kas ļauj *Distrigaz* kā pārejas pasākumu uzskatīt tos par viena gada līgumiem.
- 45 Vācijas Konkurences iestāde (*Bundeskartellamt*) **E.ON Ruhrgas** lietā secināja, ka *E.ON Ruhrgas* noslēgtie ilgtermiņa dabasgāzes piegādes līgumi ar gāzes izplatītājiem radīja tirgus bloķēšanas efektu un tādējādi arī cenu kāpumu, jo šie līgumi veidoja ierobežojumus jaunienācējiem ienākšanai tirgū un ierobežoja trešo piegādātāju piegādes iespējas vairāku gadu garumā. No šīs lietas arī izriet, ka ir jāņem vērā atšķirība starp piegādātājiem apjomiem un pielīgtajiem apjomiem, jo *take-or-pay* līgumos pastāv zināma elastība.⁴⁰ Tāpat šajā lietā apstiprinās, ka divi raksturlielumi – apjoms un līguma termiņš ir jāvērtē kopā.
- 46 Šajā lietā dabasgāzes ilgtermiņa piegādes līgumi, starp *E.ON Ruhrgas* un gāzes izplatītājiem ar termiņu virs **diviem gadiem**, kas aptvēra vairāk kā 80% no patērētāja pieprasījuma, netika uzskatīti par pieļaujamiem. Kā arī, dabasgāzes piegādes līgumi, kuru termiņš pārsniedza **četrus gadus** un apmierināja vairāk kā 50% no patērētāja pieprasījuma tika uzskatīti par konkurenci

³⁷ Piezīme – EK konstatēja ļoti lielu *Distrigaz* tirgus daļu piecus gadus pēc tirgus liberalizācijas. (skat. EK 11.10.2007. lēmums lietā COMP/B-1/37966 *Distrigaz*, para.13.)

³⁸ Antitrust: Commission increases competition in the Belgian gas market – frequently asked questions (MEMO/07/407) Brussels, 11th Oct. 2007.

³⁹ EK 11.10.2007. lēmums lietā COMP/B-1/37966 *Distrigaz*, para.19.

⁴⁰ Talus K. Vertical Natural Gas Transportation Capacity, Upstream Commodity Contracts and EU competition Law, 2011. P.154.

ierobežojošiem noteikumiem. Respektīvi, dabasgāzes piegādes līgumiem nevajadzētu pārsniegt četru gadu termiņu gadījumos, kad tie aptver no 50% līdz 80% no patērētāja kopējā pieprasījuma.⁴¹ Neraugoties uz to, ka šo lēmumu pieņēma Vācijas nacionālā tiesa, šis lēmums tika pieņemts ciešā sadarbībā ar EK un EK atbalsta Vācijas tiesas lēmumu pēc būtības.⁴²

- 47 **Piemērotie *take-or-pay* LG monopola laikā.** Gandrīz visos uzraudzībā iegūtajos dabasgāzes piegādes līgumos, kas noslēgti starp LG un gāzes patērētājiem, ir iekļauts *take-or-pay* nosacījums jeb nosacījums, kas paredz, ka lietotājam ir jāiegādājas vismaz 85% (atsevišķos līgumos – 75%, 90%) no kopējā pasūtītā dabasgāzes apjoma gadā, pretējā gadījumā, tam ir jāsamaksā starpība starp minimālo apjomu (piemēram, 85%) un faktiski nopirkto (LG šo starpību ir apzīmējusi kā "līgumsods"). No līgumiem izriet, ka šis līgumsods par iepriekšējā gadā neizpildītajām *take-or-pay* saistībām parasti ir jānomaksā līdz nākamā gada marta mēnesim.
- 48 No jaunā LG iesniegtā tirdzniecības līguma projekta lietotājiem ar patēriņu virs 500 tūkst.m³, kas stāsies spēkā 2017.gada 1.maijā, ir secināms, ka ar lietotāju iepriekš noslēgtie līgumi ir spēkā līdz 2017.gada 30.aprīlim un jaunā līguma noslēgšana neizbeidz iepriekšējā līguma pušu pienākumu pilnībā izpildīt no tiem izrietošās saistības. Līdz ar to var secināt, ka LG, iespējams, vērsīsies pie lietotājiem ar pieprasījumu nomaksāt līgumsodu par *take-or-pay* neizpildītajām saistībām.
- 49 Neraugoties uz to, ka ir nolīgts, ka līgumsods jānomaksā līdz nākamā gada martam, uzraudzības laikā ir noskaidrots, ka LG iepriekš retos gadījumos piemērojusi šo līgumsodu, un nesenā LG rīcība liecina par to, ka LG ir sākusi vērsties pie klientiem ar pieprasījumu nomaksāt līgumsodu par 2014., 2015.gadā neizpildītajām saistībām.
- 50 Atbilstoši Eiropas Komisijas nostājai, *take-or-pay* nosacījums nav aizliegts *per se*, taču tā ietekme uz tirgu ir jāvērtē katrā gadījumā atsevišķi. Svarīgi norādīt, ka EK un dalībvalstu tiesu izskatītajos gadījumos *take-or-pay* vai nosacījumi ar līdzīgu iedarbību tiek piemēroti atvērtā tirgus apstākļos, kad lietotājs var izvēlēties izdevīgāko starp tirgotāju piedāvājumiem. LG klientiem slēdzot līgumu ar *take-or-pay* saistību nebija iespējas izvēlēties citu piegādātāju ar izdevīgākiem nosacījumiem.
- 51 **Iepriekš neizpirktās dabasgāzes izpirkšana.** No KP pieejamiem dabasgāzes piegādes līgumiem, to grozījumiem (un līgumu projektiem) var secināt, ka atsevišķos gadījumos ar LG tiek noslēgta papildus vienošanās, kura paredz patērētājam pienākumu izņemt un apmaksāt pirms tirgus atvēršanas saskaņā ar *take-or-pay* nosacījumiem iepriekšējos gados nenopirkto gāzi, par kuru LG iepriekš nav piemērojusi nekādas sankcijas. Atsevišķos gadījumos lietotāji ir apņēmušies izpirkt iepriekš neizpirkto apjomu vairāku gadu laikā.
- 52 KP secina, ka šāds nosacījums pēc savas būtības nav klasiska *take-or-pay* piemērošana, jo klasiskā gadījumā pieligtās minimālās dabasgāzes apjoma

⁴¹ OECD, Remedies and sanctions in abuse of dominance cases, Germany, 2007. Pieejams: http://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/EN/Diskussions_Hintergrundpapiere/OEC_D_2007.05.15-Remedies_Sanctions_Abuse_Dominance_Cases.pdf?__blob=publicationFile&v=4

⁴² Skatīt: Antitrust: Commission increases competition in the Belgian gas market – frequently asked questions (MEMO/07/407) Brussels, 11th Oct. 2007.

- daļas neizpildes gadījumā, lietotājam ir pienākums samaksāt par gāzi, kuru kādu iemeslu dēļ nav spējis izņemt.
- 53 LG skaidro, ka šāda viņu iepriekš minētā rīcība ir LG pretimnākšana jeb labums lietotājiem, jo lietotājs rezultātā saņem gāzi, nevis tikai samaksā par to. Kā arī LG tikšanās laikā ar KP norādījusi, ka lietotājs var izvēlēties kādā termiņā (no 1 līdz 3 gadiem) gāze tiek izpirkta un kādās proporcijās izvēlētajā termiņā izpērkamais apjoms tiek sadalīts.
- 54 Jānorāda, ka uzraudzības laikā, tika saņemtas atsevišķas LG klientu sūdzības par LG uzliktajiem pienākumiem izpirkt iepriekš nenopirkto minimālo dabasgāzes apjomu LG norādītajā termiņā. Viens no lietotājiem norādīja, ka, neraugoties uz viņa izteiktajiem piedāvājumiem izpirkt gāzes apjomu viena gada laikā, LG nav piekritusi šim priekšlikumam un norādījusi, ka lietotājam ir jāvienojas par trīs gadu termiņu, pretējā gadījumā lietotājam ir jāsamaksā par neizņemto daudzumu. Tāpēc šis lietotājs atzīst, ka tas nevar apsvērt iespēju mainīt dabasgāzes tirgotāju dēļ noslēgtās vienošanās ar LG par iepriekš neizpildītajām saistībām un jaunām saistībām uz trim gadiem. Līdz ar to pastāv šaubas par to, ka visiem lietotājiem ir bijusi iespēja vienoties ar LG par neizpirktā gāzes apjoma iegādes nosacījumiem.
- 55 Ņemot vērā iepriekš minēto, LG nav tiesīga uzspiest lietotājam maksāt neizpildītās *take-or-pay* saistības par agrāku periodu kā iepriekšējo gadu. Tāpat, LG nevar bez objektīva pamata vienpusēji uzspiest lietotājam izpildīt iepriekš neizpildītās saistības noteiktā termiņā un lietotājam ir tiesības vienoties ar LG par iepriekšējā gadā neizpildīto *take-or-pay* saistību izpildes kārtību un termiņu. Tomēr, KP norāda, ka lietotāju sūdzību gadījumā katra situācija saistībā ar *take-or-pay* saistību neizpildi, tostarp par agrāku periodu kā iepriekšējais gads, ir vērtējama individuāli, ņemot vērā gan iepriekšēju LG rīcību, gan abu pušu vispārēju sadarbību un *take-or-pay* saistību noslēgšanas apstākļus un izpildes nosacījumus konkrētajā dabasgāzes piegādes līgumā.
- 56 Ņemot vērā, ka lietotājs parasti iegādājas visu produktu pie viena tirgotāja, LG, uzspiežot iepriekšējo saistību izpildi vairāku gadu periodā, "rezervē" sev uz nākotni gan noteiktu skaitu klientu, gan garantē konkrēto apjomu. Taču jānorāda, ka gan Dabasgāzes tirdzniecības un lietošanas noteikumi, gan jaunie LG līgumprojekti paredz lietotājam iespēju pirkt gāzi no vairākiem tirgotājiem vienlaikus, līdz ar to, lielā mērā šo LG uzlikto pienākumu ietekme uz tirgus atvēršanu būs atkarīga no lietotāju izvēles un iespējas iepirkt pārējo nepieciešamo gāzi no LG vai iepirkt to no cita tirgotāja.
- 57 Izvērtējot LG sniegto informāciju un rīcības pamatojumu, var secināt, ka LG iepriekš, neraugoties uz līgumos iekļauto *take-or-pay* klauzulu, nepiemēroja līgumsodus, pat, ja lietotājs nebija nopircis minimālo dabasgāzes apjomu. LG norāda, ka sāka aktīvāk vērsties pret lietotājiem ņemot vērā to, ka 2014.gadā LG pati pirmo reizi nespēja izpildīt *take-or-pay* saistības pret piegādātāju AAS "Gazprom" (turpmāk – Gazprom)⁴³. KP vērtējumā šāds LG rīcības skaidrojums par *take-or-pay* piemērošanu nav pietiekami pamatots, jo 2009.gadā LG bija jābūt zināmiem ES mērķiem attiecībā par vienotu iekšēju enerģētikas tirgu, kā

⁴³ LG finanšu pārskats par 2014.gadu. Pieejams: http://www.lg.lv/uploads/filedir/File/Investoru_attiecibas/Finansu_parskati_2014/2014_12_menesi_Auditets.pdf

arī Latvijas jau kopš 2005.gada pausto nostāju atvērt dabasgāzes tirgu 2014.gada 4.aprīlī⁴⁴, ieviešot Direktīvas Nr.73/2009/EK noteikumus Enerģētikas likumā.⁴⁵ Līdz ar to LG vajadzēja paredzēt, ka pēc dabasgāzes tirgus atvēršanas tirgū ienāks citi tirgus dalībnieki, kuri, iespējams, uzsāks apkalpot kādu LG klientu daļu, kas jebkurā gadījumā nozīmē LG klientu skaita samazināšanos.

58 Ņemot vērā, ka LG neizpildīto saistību apjoms ievērojami pārsniedz Latvijas lietotāju parādu apmēru pret LG, ir nepieciešams meklēt papildus risinājumus, lai nokārtotu saistības pret Gazprom. Kopš EK 2015.gadā atzina, ka Gazprom ļaunprātīgi izmanto savu dominējošo stāvokli Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs (tostarp Latvijā), ietverot piegādes līgumos teritoriālos eksporta aizliegumus⁴⁶, Gazprom ir izslēdzis teritoriālās ierobežojuma klauzulas no ilgtermiņa dabasgāzes piegādes līgumiem, līdz ar to, LG ir iespēja pārdot dabasgāzi arī ārpus Latvijas teritorijas. No LG 2016.gada finanšu pārskata var secināt, ka jau neliels dabasgāzes apjoms 2016.gadā ir ticis pārdots arī citām valstīm.

59 **LG klientu neizpildīto *take-or-pay* saistību apjoma ietekme tirgū.** LG piemēro *take-or-pay* tikai tiem lietotājiem, kas nav mājsaimniecības. LG ir iesniegusi KP kopējos datus par līgumsodu apmēru lietotājiem par 2014.-2016.gadā neizpildītajām saistībām. LG uzsver, ka kopējais visu klientu neizpildīto *take-or-pay* saistību apjoms ir mazāks par 1% no kopējā Latvijas dabasgāzes tirgus.

60 Nav zināms, cik liels gāzes apjoms tiks patērēts 2017.gadā un cik no klientiem, kas vienojušies ar LG par iepriekš neizpildīto *take-or-pay* saistību izpildi, pārējo nepieciešamo gāzes daļu pirks no cita tirgotāja. Tomēr var secināt, ka uzliekot klientiem pienākumu arī pēc dabasgāzes tirgus liberalizēšanas izpildīt monopola laikā neizpildītās saistības un pie nosacījuma, ka lietotājs arī atlikušo dabasgāzes apjomu iegādājas pie LG, ņemot vērā LG sniegto informāciju, pēc KP aplēsēm, pastāv iespēja, ka LG tirgus atvēršanas sākumā būs rezervējis sev aptuveni 5% no lietotāju, kas nav mājsaimniecības, tirgus apjoma.

KOPSAVILKUMS

1. Ar dabasgāzes tirgus liberalizēšanu Latvijā būtiski mainās situācija tirgū – tirgū ienāk jauni tirgus dalībnieki, kuri kopā ar LG konkurēs dabasgāzes tirdzniecības atvērtā tirgū, ievērojot godīgas konkurences noteikumus. Līdz ar to, arī LG, kā dominējošam dabasgāzes piegādātājam ir jāņem vērā tirgus apstākļu maiņu un jāpiemēro sava darbība godīgas konkurences nosacījumiem, tostarp, jāievēro, lai līguma nosacījumi, kas vēsturiski tikuši

⁴⁴ Dabasgāzes tirgus atvēršana 2014.gada 4.aprīlī tika atlikta, jo Latvijā darbojās "izolētā tirgus" atkāpe atbilstoši Direktīvas Nr.2009/73/EK 49.pantam 1.punktam. 2015.gada 1.janvārī šī atkāpe beidz darboties, jo Lietuvā uzsāka savu darbību Klaipēdas sašķidrinātās dabasgāzes termināls, līdz ar to Latvija vairs nav izolēta no ES valstīm.

⁴⁵ 2005.gada 30.jūnijā Saeima pieņēma lēmumu par dabasgāzes tirgus liberalizāciju regulējošo Enerģētikas normu stāšanos spēkā 2014.gada 4.aprīlī: <https://likumi.lv/ta/id/111964-energetikas-likuma-atsevisku-pantu-speka-stasanas-kartibas-likums>

⁴⁶ Eiropas Komisijas paziņojums presei 2015.gada 22.aprīlī. Pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4828_lv.htm

- iekļauti dabasgāzes piegādes līgumos monopola darbības laikā, nav pretrunā ar godīgas konkurences nosacījumiem atvērtā tirgū.
2. LG un dabasgāzes lietotāju, kas nav mājsaimniecības, dabasgāzes piegādes līgumos tiek iekļauti *take-or-pay* nosacījumi, kas paredzēti lai tirgotājs varētu, piemēram, plānot dabasgāzes piegādes. Vienlaikus tie var būt konkurenci ierobežojoši un to piemērošanas apstākļi un nosacījumi (piemēram, tirgotāja pozīcija tirgū, līguma termiņš un *take-or-pay* nosacījuma apmērs u.c.) ir vērtējami katrā situācijā individuāli.
 3. Dominējošā stāvoklī esošam uzņēmumam ir aizliegts tieši vai netieši uzspiest objektīvi nepamatotus līguma nosacījumus, izmantojot savu varu un lietotāju ierobežotas izvēles iespējas pāriet pie cita tirgotāja pirms tirgus atvēršanas. Piemēram, LG nav tiesīga uzspiest lietotājam maksāt neizpildītās *take-or-pay* saistības par agrāku periodu kā iepriekšējo gadu. Tāpat, LG nedrīkst bez objektīva pamata vienpusēji uzspiest lietotājam izpildīt iepriekš neizpildītās saistības LG noteiktā termiņā un lietotājam ir tiesības vienoties ar LG par iepriekšējā gadā neizpildīto *take-or-pay* saistību izpildes kārtību un termiņu. Tomēr lietotāju sūdzību gadījumā katra situācija saistībā ar *take-or-pay* saistību neizpildi, tostarp par agrāku periodu kā iepriekšējais gads, tiks vērtēta individuāli, ņemot vērā gan iepriekšēju LG rīcību, gan abu pušu vispārēju sadarbību un *take-or-pay* saistību noslēgšanas apstākļus un izpildes nosacījumus konkrētajā dabasgāzes piegādes līgumā.
 4. Vienojoties ar LG par iepriekšējā gadā neizpildīto saistību izpildi, lietotājam nav pienākums un LG nav tiesīgs sasaistīt pirkt pārējo apjomu no LG. Par pārējo nepieciešamo apjomu lietotājs (izņemot mājsaimniecības) pēc dabasgāzes tirgus atvēršanas var brīvi slēgt dabasgāzes tirdzniecības līgumu arī ar citiem tirgotājiem.
 5. SPRK atbilstoši Enerģētikas likuma 45.panta piektajai un sestajai daļai kontrolēs sadales sistēmas operatora neatkarību no tirgotājiem un lietotājiem un vienlīdzīgu nosacījumu nodrošināšanā visiem tirgus dalībniekiem. Tā kā Ekonomikas ministrija ir pilnvarota līdz 2018.gada 1.maijam izvērtēt dabasgāzes lietošanas un tirdzniecības regulējuma efektivitāti, KP sekos, lai tā ievaros tiek izvērtēti tirgotāja centriskā modeļa un citu normatīvā regulējuma nosacījumu ieguvumi un īstenošanas saderība ar godīgas konkurences principu ievērošanu.
 6. Jānorāda, ka sekmīga dabasgāzes tirgus atvēršana papildus lielā mērā ir atkarīga ne tikai no LG kā bijušā monopolista rīcības, bet arī no jauno tirgotāju aktivitātes, vēršoties pie lietotājiem ar piedāvājumiem, kā arī lietotājiem, izmantojot iespēju izvēlēties izdevīgāko tirgotāju piedāvājumu.
 7. KP aicina uzņēmējus un citas personas nepamatotu līgumu nosacījumu uzspiešanas gadījumos vai citu iespējamo lietotāju tiesību ierobežošanas gadījumos vērsties KP.

Par tirgu uzraudzību

Konkurences padome veic tirgu uzraudzību – padziļinātu konkurences situācijas analīzi – mērķtiecīgi izvēlētos tirgos, lai atklātu un novērstu konkurences kropļojumus, kas ierobežo uzņēmumu vienlīdzīgu sāncensību.

Uzraudzības noslēguma ziņojums tiek publiskots, ja to neliedz informācijas pieejamības ierobežojumi un ja informācija par tirgu, kas iegūta papildus pārkāpuma konstatēšanai vai nekonstatēšanai, uzskatāma par būtisku.

Sabiedrības līdzdalības iespējas

Anonīmas ziņošanas iespēja Konkurences padomes interneta vietnē:
<http://www.kp.gov.lv/lv/tipoffs>

Informēt Konkurences padomi par iespējamām pārkāpumiem vai saņemt konsultāciju iespējams gan klātienē (iepriekš piesakoties), gan telefoniski (arī neatklājot savu identitāti).

Konkurences padome

Brīvības 55, 2.korp.,
Rīga, LV-1010,
Tālrunis: +371 67282865
Fakss: +371 67242141
E-pasts: konkurence@kp.gov.lv

www.kp.gov.lv

[@KPgovLV](https://twitter.com/KPgovLV)